

L'ETIMOLOGIA I LA MOTIVACIÓ DE L'ENCIOLA (CABRERA)

Cosme AGUILÓ

Al sud-oest de l'illa de Cabrera avança una petita península que quasi s'alça cent metres per sobre la superfície de l'aigua. La llargària és d'uns sis-cents metres, per un dos-cents d'amplària, i l'istme que la uneix a l'illa és tan baix i estret que els dies d'intensa maror queda sotaigat per l'escuma de les onades. Un camí serpentejant arriba fins al punt més alt de la carena¹, on es troba la torre del far més important de l'arxipèlag amb les seves dependències. A la part de llevant, una minsa fontanella raja tot l'any i omple amb dificultats un antic i reduït safareig artificial, senyorejat avui pel bestiar que pastura a lloure per crestes i comellars.

El topònim amb què s'identifica tot el promontori coneix dues variants: *n'Enciola*, segurament majoritària, constatada a través de quinze informants, procedents de totes les àrees d'informació possibles i *l'Enciola*, recollida només de cinc informants gairebé tots de ses Salines i de sa Colònia de Sant Jordi. Al voltant del topònim giren alguns satèl·lits: *sa Font de l'Enciola* o *es Dolç de n'Enciola*, *sa Cova de l'Enciola* o *sa Cova de n'Enciola*, *sa Punta de l'Enciola* o *sa Punta de n'Enciola*, *s'Escar de l'Enciola* i *es Collet de l'Enciola*, denominació, aquesta darrera, que s'aplica a l'estret istme esmentat abans.

La documentació més antiga que en conec és la del mapa Despuig (1784) que consigna un *Puerto d'Anciola* i el nom de dues fonts: *Fuente Anciola* i *Fuente de Anciola*. Un mapa de T. López (1773) posa *Puerto de Anciola*. El de V. Tofiño (1786) i un altre de T. López (1793) transcriuen *Cabo Ansiola* i el de l'Arxiduc (1884) *Punta d'en Ciola*.

J. Coromines i J. Mascaró Passariu² s'han acostat a l'ètim d'aquest nom intrigant, per al qual han postulat -i sovint rebutjat- les teories que veurem a continuació:

1. Del llatí FONTANICIOLA (<FONTANICELLA, amb canvi de sufix), mal segmentat com a *Font Anciola* i aplicat després a la cala i a la punta. Assenyalen la manca d'explicació que tendria la conservació de la segona *i*, quan la primera desa-

---

1. Una protecció col·locada al costat d'aquest camí va ser el focus generador del topònim *sa Barrereta*.

2. J. COROMINES i J. MASCARÓ PASSARIUS, *Onomasticon Cataloniae, I. Toponímia antiga de les illes Balears* (Barcelona, 1989), pàgs. 43-44.

pareix per síncope. S'hauria d'explicar com a mossarabisme, cosa que no és possible perquè CI hauria donat *tx*. Hipòtesi doncs rebutjada.

2. Per la mateixa raó es renuncia al llatí INCISULA, 'talladeta'.

3. El llatí INSIDIOLA, 'parany', estaria bé en un lloc tan freqüentat per pirates i corsaris, però abandonen la teoria per manca de suport documental.

4. Tampoc no és bo, diuen, pensar en el topònim *Ansola*, nom d'un *cortijo* que ha estat explicat amb un mot àrab que significa 'porro'.

5. Tractant-se de llocs de pesca, no hi hauria problemes per pensar en el llatí LINTEOLA, 'llença petita' > l'*Enciola*, ja que -TI- > ç sí que és possible en mossàrab, però ho abandonen per manca de proves.

6. Pensen també en un derivat del mot que ha donat el fracès *anse*, 'caló', però no és clar com se n'hauria pogut fer un derivat català en *-iola*. El nom és anterior a la utilització de Cabrera com a camp de concentració d'època napoleònica.

7. Acaben admetent la possibilitat que en el català local s'hauria pogut formar un diminutiu *ansiylola (on *yl>y*), ja que *ansa* s'aplicà en la part central dels Pirineus amb el significat de 'collada', del qual Coromines reporta exemples en els seus *Estudis de toponímia catalana*³.

El qui subscriu havia mostrat el seu excepcionalisme davant aquestes afirmacions⁴ tot dient que era més senzill partir d'un antropònim amb article personal aglutinat, tal vegada *Sisa* més el sufix *-ola*, *Sisola, que amb posterior caiguda de la /s/ intervocàlica hauria passat a *Siola*, cosa que semblava reforçar-se amb les grafies de l'obra de l'Arxiduc: *Codolar d'Ensiola*, *Sa Font d'Ensiola* o *d'Enciola*, *Punta d'Ensiola* i *Cala d'Ensiola* o *d'Enciola*⁵.

La lectura de l'*Onomasticon Cataloniae* ha fet possible enfocar la qüestió des d'una altra perspectiva que, a parer meu, ofereix més garantia i credibilitat. Quant a l'etimologia, he de dir que Coromines i Mascaró s'hi havien acostat en el seu punt dos i, pel que fa a la qüestió semàntica, també hi estaven prop en el punt set. És estrany que el mestre no hagués vist la relació que té el lloc amb un mot que gaudeix d'entrada en la seva magna obra toponímica. Crec que no cal cercar-ne l'origen fora dels límits cronològics de la presència catalana a les Balears.

L'*Onomasticon Cataloniae*, s.v. *les Encies*⁶, aporta mostres de topònims congèners que s'apleguen al voltant de tres llocs, que detallaré amb l'ajut que presten els mapes 1:50.000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

1. Dins la Garrotxa, com a nom d'un poblet situat entre la Serra de les Medes i el Bruguetar, prop de la divisòria municipal de Sant Aniol de Finestres. Lloc situat al

3. J. COROMINES, *Estudis de toponímia catalana*, vol. II (Barcelona, 1970), pàgs. 67-68.

4. C. AGUILÓ, *La toponímia de la costa de Campos* (Campos, 1991), pàg. 43.

5. LS. d'ÀUSTRIA, *Las Baleares, Isla de Cabrera*, Editorial Clumba (Palma, 1974), pàgs. 29-30.

6. J. COROMINES i J. MASCARÓ PASSARIUS, *Onomasticon Cataloniae, I. Toponímia antiga de les illes Balears*, vol. IV (Barcelona, 1995), pàg. 59.

peu d'una collada molt marcada per les corbes de nivell, per on passa la carretera que uneix les Planes d'Hostoles a Sant Aniol, documentat el 1155, segons l'*Onom-Cat*, com a *Sancta Maria de Incisis*.

2. Nom d'un llogaret del Solsonès, en el municipi d'Odèn, prop dels termes de Guixers i Navès i no gaire lluny del poble de Sant Llorenç de Morunys, vora la confluència del Torrent Gran amb el Torrent d'Urdell, que amb alguns cursos més s'uneixen a *la Rasa d'Encies*, encaixats amb desnivells de més de cent metres. El lloc és prop del Coll de Jou i dona nom a *la Serra d'Encies*. Hi ha testimonis documentals del 1283.

3. En el Vallespir, vora les Gorges de la Fou, com a nom d'un pas de la carretera que va d'Arles del Tec a Cortsaví. Mal grafiat *Coll de l'Ànsia* en el mapa de l'Institut.

L'ètim d'aquests llocs és diàfan, del llatí INCISA 'entall', 'incisió'. Siu l'*Onom-Cat* que "el mot havia significat un entall en una carena de serra". En reporta un congènere de la Toscana, un nom d'un poble conegut oficialment com a *l'Ancisa*, i un document d'Organyà de circa 1050: "de ipsa aqua de condamina et de ipsa incisa".

A Cabrera era precisament això: un nom d'un coll que en perdre la transparència passà a designar el promontori i la cala adjacent, un coll tan pronunciat que quasi deixa isolada del tot la península que uneix i que és tan prop del nivell de la mar que les onades el salten en dies de grans temporals. El pas és tan estret i tan baix que va merèixer un sufix diminutiu: no és **l'Encia* ni **n'Encia*, sinó *l'Enciola*⁷ o *n'Enciola*. I és *l'Enciola* (amb l'article literari⁸) segurament pel fet de ser "el collet" més important de Cabrera, oposat al des Cap de Llebeig i a altres no tan transitats, que a més amés en temps antic tan sols no devien tenir nom.

Només resta dir que la variant *n'Enciola* és producte de la inèrcia arrossegadora de l'article personal femení, tan característic d'aquestes terres insulars: *na Foradada*, *na Pobra*, *na Plana*, *na Redona*, són noms d'illetes de Cabrera. La força del sistema denominatiu es pot constatar fàcilment en observar que el nom d'un dels puigs més alts de l'illa és afectat pel mateix procés: *la Miranda* (6 informants), però també *na Miranda* (4 inf.) o *na Bellamiranda* (1 inf.). També de l'illot de *l'Esponja* (16 inf.) n'hi ha que en fan *n'Esponja* (4 inf.).

L'enorme volum de la península, amb presència d'aigua i més modernament d'un far, degué motivar el desplaçament (molt lleuger, de fet) del topònim, esdevingut opac. Només en boca d'un informant vell ha aflorat una denominació per a l'indret generador, *es Collet de l'Enciola*, la duplicació tautològica del qual queda en evidència, pens, després d'observar totes les qüestions exposades.

La paraula *encia*, al costat d'altres com *artiga*, *balç*, *balma*, *cleda*, *creta*, *lleua*, *mas*, *obac*, *quer*, *sorra*, *toll*, *torm*, etc., passa a engreixar la llista dels mots, transportats a l'illa pels repobladors catalans, que en desaparèixer de la llengua ordinària, trobaren un refugi idoni sota el sostre resistent de la toponímia.

7. Ramon Amigó em diu que a Reus hi havia hagut un senyor que portava *Lenciola* com a cognom. No en recorda, però la grafia.

8. Com tants d'altres llocs cabrenencs: *l'Escala*, *l'Olla*, *l'Imperial*, *sa Cova de l'Amic*, etc.